

תקיעת שופר בראש השנה במקדש

- א. הקדמה
- ב. המקור לחיוב תקיעה במקדש
- ג. לימוד תקיעת שופר של ר"ה מתקיעת היובל ומחצוצרות המקדש
- ד. תקיעת שופר בשבת במקדש
- ה. תקיעת שופר בשבת במקום שיש בו בית דין
- ו. מקורות נוספים לקשר בין תקיעת שופר לעבודת המקדש
- ז. מהותו של ראש השנה – מלכויות או זכרונות
- ח. סיכום

א. הקדמה

בקריאת פרשיות התורה העוסקות במועדים ניתן לראות שראש השנה חריג לעומת המועדים האחרים. התורה איננה מפרטת את מהות החג ומצוותיו אלא מסתפקת באמירה כללית: "זכרון תרועה" (ויקרא כג, כד) ו"יום תרועה" (במדבר כט, א). במטבעות לשון אלו לא קיימת אמירה על מהות החג ולא על מצוות עשה המחויבת בחג. הדבר היחיד שברור הוא שמריעים בחג, לא כתוב מי חייב להריע והיכן מריעים, כל הידוע לנו על תכנה של מצוות עשה זו הוא מתוך התורה שבעל פה.

תקיעת השופר שחז"ל מלמדים אותנו שהיא חובת היום קיימת בכל מקום וגם במקדש היו תוקעים. במאמר זה נבדוק האם עיקר חיוב התקיעה הוא במקדש ומשם החיוב מתרחב לכל שאר המקומות, או שמא החיוב שווה בכל מקום והמקדש איננו תופס מקום מרכזי בחיוב זה.

ב. המקור לחיוב תקיעה במקדש

שופר של ראש השנה של יעל, פשוט ופיו מצופה זהב, ושתי חצוצרות מן הצדדין. שופר מאריך וחצוצרות מקצרות, שמצות היום בשופר. ובתעניות בשל זכרים, כפופין ופיהן מצופה כסף, ושתי חצוצרות באמצע. שופר מקצר וחצוצרות מאריכות, שמצות היום בחצוצרות. (משנה, ראש השנה ג, ג)

משנה זו היא המשנה הראשונה העוסקת בחיוב תקיעת שופר בראש השנה, והיא מציינת שהמצווה קיימת במקדש, ובו השופר מלווה בשתי חצוצרות, השופר מאריך והחצוצרות

* בנושא זה עיין גם במאמרו של הרב י' זולדן, תקיעת שופר בשבת במקדש ובמדינה, אמונת עיתן 31, תש"ס.

מקצרות כי "מצות היום בשופר". "מצות היום" אינו ביטוי המאפיין דווקא את המקדש, המצווה קיימת בכל הארץ וגם במקדש, ולכן בראש השנה במקדש היו מאריכים בקול השופר על מנת להדגיש שהיום קיימת המצווה לתקוע בשופר.

בתלמוד מובא מקור נוסף לתקיעת שופר במקדש:

אמר רבא, ואיתימא רבי יהושע בן לוי: מאי קראה – דכתיב (תהלים צח, ו):
 "בחצצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'", לפני המלך ה' – הוא דבעינן חצוצרות
 וקול שופר, אבל בעלמא – לא. (ראש השנה כז ע"א)

על פי מקור זה, במקדש, "לפני המלך ה'", תוקעים בחצוצרות ובשופרות, אבל מחוץ למקדש תוקעים בשופר בלבד. ממקור זה עולה שמצוות השופר במקדש מקבלת משנה חשיבות, כיוון שהיא "לפני המלך ה'".

בהלכות כלי המקדש, במסגרת ההלכות העוסקות בתקיעת החצוצרות לא הזכיר הרמב"ם את דין תקיעת שופר וחצוצרות בראש השנה במקדש, אלא רק בהלכות שופר (רמב"ם, שופר וסוכה ולולב א, ב). מכאן נראה שהרמב"ם הבין שתקיעת השופר עם החצוצרות בראש השנה נובעת מחיוב התקיעה בראש השנה הקיים בכל מקום, ולא מהחיוב הכללי של תקיעת חצוצרות על הקרבנות, ונראה שהחיוב הוא כללי במקדש ובמדינה ואינו מיוחד לעבודת המקדש.

ג. לימוד תקיעת שופר של ר"ה מתקיעת היובל ומחצוצרות המקדש

התלמוד מחפש את המקור לתקיעה בשופר בראש השנה, שהרי התורה מזכירה רק "תרועה" ולא ברור במה מריעים. הדעה הראשונה בגמרא לומדת זאת מפרשת היובל:

מנין שבשופר – תלמוד לומר "והעברת שופר תרועה", אין לי אלא ביובל, בראש השנה מנין? תלמוד לומר בחדש השביעי, שאין תלמוד לומר בחדש השביעי, ומה תלמוד לומר בחדש השביעי – שיהיו כל תרועות של חדש שביעי זה כזה... ומנין לשלש של שלש שלש – תלמוד לומר "והעברת שופר תרועה", "שבתון זכרון תרועה", "יום תרועה יהיה לכם". ומנין ליתן את האמור של זה בזה ושל זה בזה – תלמוד לומר שביעי שביעי לגזירה שוה. (ראש השנה לג ע"ב – לד ע"א)

פרשיות יובל וראש השנה משלימות אחת את השנייה ומשתיהן לומדים את סדר תקיעות השופר. המקור המרכזי הוא היובל, והפסוקים העוסקים בראש השנה משלימים את מספר הפעמים שתוקעים.

הדעה השנייה בגמרא לומדת את סדרי תקיעת השופר של ר"ה מפרשת חצוצרות של המקדש:

תקיעת שופר בראש השנה במקדש

דתניא: "ותקעתם תרועה" – תקיעה בפני עצמה ותרועה בפני עצמה. אתה אומר תקיעה בפני עצמה ותרועה בפני עצמה, או אינו אלא תקיעה ותרועה אחת היא? כשהוא אומר "ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו" – הוי אומר: תקיעה בפני עצמה ותרועה בפני עצמה. ומנין שפשוטה לפניה – תלמוד לומר "ותקעתם תרועה", ומנין שפשוטה לאחריה – תלמוד לומר "תרועה יתקעו". רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר "ותקעתם תרועה שנית", שאין תלמוד לומר "שנית", ומה תלמוד לומר "שנית" – זה בנה אב: שכל מקום שנאמר תרועה – תהא תקיעה שניה לה. אין לי אלא במדבר, בראש השנה מנין – תלמוד לומר תרועה תרועה לגזירה שוה. ושלוש תרועות נאמרו בראש השנה: שבתון זכרון תרועה, יום תרועה, והעברת שופר תרועה. ושתי תקיעות לכל אחת ואחת. (שם לד ע"א)

המקור המרכזי לדעה זו הוא החוצרות, ואילו פסוקי היובל וראש השנה מלמדים את מספר הפעמים שיש לתקוע. הפסוק מפרשת היובל מלמד שיש לתקוע בשופר.

נראה לומר שהמחלוקת מנין ללמוד את סדר תקיעת שופר בראש השנה היא – מה המוקד של תקיעת שופר: המדינה או המקדש. הדעה הראשונה הלומדת מיובל רואה את השופר כמצווה הנוהגת בכל מקום במדינה כמו דיני יובל, ולכן מעדיפה את הלימוד מיובל, שאמנם הכרזתו היא על ידי בית הדין שבדרך כלל יושב בירושלים, אבל מצוותיו של היובל נוהגות בכל הארץ. לעומת זאת הדעה השנייה פונה לחוצרות במקדש, ומשלימה את הדינים על ידי מצוות יובל ופסוקי ראש השנה.

ניתן להוסיף, שמצוות התקיעה ביובל מסורה תחילה לבית דין¹ ואחר כך לכל יחיד מישראל, הלימוד מיובל ממחיש את תקיעת השופר כקשורה להיותו של ראש השנה יום הדין, ביובל מדובר על בית דין של מטה ואילו בראש השנה בית דין של מעלה. תקיעת השופר ביובל היא סימן לשחרור העבדים ותקיעת השופר בראש השנה תסמן את השחרור ממידת הדין – ערבוב השטן. קביעתו של ראש השנה מסורה לבית דין המקדש את החודשים. הלימוד מחוצרות מעביר את תקיעת השופר לתחום המקדש. התקיעה בחוצרות הייתה בעזרה ליד המזבח, והיא מקשרת את תקיעת השופר לאיל שהוקרב על המזבח בעקדת יצחק.

המחלוקת האם תקיעת השופר בראש השנה נסמכת בעיקר על תקיעת השופר ביובל, קשורה גם למחלוקת נוספת במסכת ראש השנה:

והאי תנא מייתי לה בגזירה שוה ממדבר, דתניא: ותקעתם תרועה – תקיעה בפני עצמה ותרועה בפני עצמה. אתה אומר תקיעה בפני עצמה ותרועה בפני עצמה, או אינו אלא תקיעה ותרועה אחת היא? כשהוא אומר ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא

1. רמב"ם, שמיטה ויובל י, י

תריעו – הוי אומר: תקיעה בפני עצמה ותרועה בפני עצמה... אין לי אלא במדבר, בראש השנה מניין – תלמוד לומר תרועה תרועה לגזירה שוה. ושלש תרועות נאמרו בראש השנה: שבתון זכרון תרועה, יום תרועה, והעברת שופר תרועה. ושתי תקיעות לכל אחת ואחת. מצינו למדין: שלש תרועות ושש תקיעות נאמרו בראש השנה, שתיים מדברי תורה ואחת מדברי סופרים; שבתון זכרון תרועה, והעברת שופר תרועה – מדברי תורה, יום תרועה יהיה לכם – לתלמודו הוא בא.

רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: אחת מדברי תורה, ושתיים מדברי סופרים: והעברת שופר תרועה – מדברי תורה, שבתון זכרון תרועה, ויום תרועה יהיה לכם – לתלמודו הוא בא. (שם לד ע"ב)

נראה להסביר, שהתנא הראשון הלומד את עיקר תקיעת שופר בראש השנה מחצוצרות המדבר ואת מספר הפעמים מיובל, ולשיטתו "והעברת שופר תרועה" ו"שבתון זכרון תרועה" שניהם מהתורה ו"יום תרועה" מדרשה – דברי סופרים,² רואה את עיקר תקיעת השופר כמצווה המקבילה לתקיעה בחצוצרות שהיא מצווה שעיקרה בבית המקדש; ואילו רבי שמואל בר נחמני חולק וסובר שהלימוד המרכזי הוא מיובל, לכן "והעברת שופר תרועה" הוא החיוב מן התורה, בעוד ששני הפסוקים הנוספים הם מדברי סופרים בלבד.

ד. תקיעת שופר בשבת במקדש

המשנה (ר"ה ד, א) מלמדת ש"יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת, במקדש היו תוקעין, אבל לא במדינה". התלמוד מברר מדוע יש בעיה עם תקיעת שופר בשבת, ומביא שתי דעות המסבירות את הדבר:

אמר רבי לוי בר לחמא אמר רבי חמא בר חנינא: כתוב אחד אומר "שבתון זכרון תרועה", וכתוב אחד אומר "יום תרועה יהיה לכם" ! לא קשיא; כאן – ביום טוב שחל להיות בשבת, כאן – ביום טוב שחל להיות בחול. (ראש השנה כט ע"ב)

רבי לוי בר לחמא מביא סתירה בין "זכרון תרועה" שמשמעותו הזכרת התרועה בפה ובין "יום תרועה" שמשמעותו תרועה בפועל. רבי לוי מיישב, ש"זכרון תרועה" מתקיים בראש השנה שחל בשבת שאז לא תוקעים אלא רק מתפללים, ואילו "יום תרועה" עוסק בראש השנה שחל ביום חול.

דבא מקשה על רבי לוי שתי קושיות:

א. אם העובדה שלא תוקעים בשבת זה מדין תורה של איסורי שבת, אם כן גם במקדש יהיה אסור לתקוע!

2. עיין רמב"ם (אישות א, א) לגבי קידושי כסף ש"דברי סופרים" הכוונה לחיוב מן התורה הנלמד מדרשה, עיין בנושאי כלים שם.

תקיעת שופר בראש השנה במקדש

ב. תקיעת שופר אינה מלאכה אלא חכמה, ויש מקום להתיר גם במדינה!

לכן מציג רבא נימוק שונה לאיסור, מדין תורה מותר לתקוע בשבת והאיסור הוא גזרה מדברי חכמים:

אלא אמר רבא: מדאורייתא מישראל שרי, ורבנן הוא דגזור ביה, כדרכה. דאמר רבה: הכל חייבין בתקיעת שופר, ואין הכל בקיאיין בתקיעת שופר, גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד, ויעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים.

לעומת המחלוקת בבבלי ומסקנתו, בירושלמי (ר"ה ד, א) מופיעה דעתו של רבי לוי בר לחמא (לא בשמו) כדעה יחידה:

כתוב אחד אומר "יום תרועה", וכתוב אחד אומר "זכרון תרועה", הא כיצד? בשעה שהוא חל בחול יום – תרועה, בשעה שהוא חל בשבת – זכרון תרועה, מזכירין אבל לא תוקעין.

מן הירושלמי עולה, שמדין תורה לא תוקעים בראש השנה שחל להיות בשבת. ואם כן כיצד מתמודד הירושלמי עם קושיית רבא, שאם תקיעת שופר אסורה בשבת היא אמורה להיות אסורה גם במקדש?

צריך לומר שבמקדש תקיעת שופר דוחה שבת, מפני שהפסוק "יום תרועה" כתוב בפרשת מוספים, וכשם שקרבן מוסף דוחה שבת וחג, כך התרועה המופיעה בצדו דוחה שבת. ואף-על-פי שהירושלמי סובר ש"יום תרועה" מדבר על ראש השנה שחל להיות בחול, מכיוון ש"יום תרועה" כתוב בקרבן מוסף, והקרבן מוספי שבת דוחה את איסור המלאכה בשבת, ברור שהתרועה גם תדחה שבת, אבל רק כשהיא מתקיימת עם קרבן המוסף בתחום המקדש. ובנוסף לכך, בסמוך ל"זכרון תרועה" (ויקרא כג, כד), מופיע חיוב הקרבן אשה לה' וניתן להבין מכך שאף כאשר במדינה התרועה רק נזכרת (בשבת), במקדש מתקיים 'יום תרועה' כחלק מחובת המוספים.

מכאן עולה, שתקיעת השופר במקדש היא עיקרית, היא קשורה לקרבנות המוקרבים במקדש, וגם בשנה שבה לא תוקעים במדינה, במקדש תוקעים. ניתן לומר שעיקר תקיעת שופר היא במקדש ולא במדינה. דעה זו מקבילה לדעה שלמדה את חיוב תקיעת שופר מחצוצרות המקדש, ואילו מסקנת הבבלי שאין חילוק עקרוני בין המקדש למדינה תואמת את הדעה שלמדה את מצוות שופר מפרשת היובל.

שיטת הירושלמי מתבהרת בהמשך הסוגיה:

כתוב אחד אומר "יום תרועה" וכתוב אחד אומר "זכרון תרועה", הא כיצד? בשעה שהוא חל בחול – יום תרועה, בשעה שהוא חל בשבת – זכרון תרועה, מזכירין אבל לא תוקעין. מעתה אף במקדש לא ידחה? תנא (ויקרא כג כד): "באחד לחדש".

מעשה אפילו במקום שהן יודעין שהוא באחד לחדש ידחה? תני רשב"י (שם פס' כה) "והקרבתם", במקום שהקרבות קריבין.

שאלת הירושלמי: "אף במקדש לא ידחה?" היא – שכיוון שמדין תורה לא תוקעים בשבת, מדוע יש הבדל בין המדינה למקדש? על כך משיב הירושלמי, שבמקום שידוע לנו בבירור שהיום הוא אחד לחודש השביעי צריכים לתקוע, וידיעה זו קיימת רק במקדש ששם היו מקדשים את החודשים. ממשיך הירושלמי ושואל: אם כך בכל מקום שידועים את מועדו של ראש השנה יתקעו, ועל כך עונה הירושלמי שיש מעלה למקדש ששם הוא מקום הקרבת הקרבות.

מכאן עולה, שקיימת מחלוקת עקרונית בין הבבלי לירושלמי – האם תקיעת שופר במקדש שונה מתקיעת שופר במדינה. לדעת הירושלמי תקיעת שופר במקדש קשורה להקרבת הקרבות, ואילו לדעת הבבלי מדובר על חיוב הקיים בכל המדינה, אלא שגזרת חז"ל שלא יתקעו בשבת אינה תקפה במקדש.

ד. תקיעת שופר בשבת במקום שיש בו בית דין

לגבי אפשרות תקיעת השופר בשבת בכל מקום שיש בו בית דין, נאמר במשנה:

משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו תוקעין בכל מקום שיש בו בית דין. אמר רבי אלעזר: לא התקין רבן יוחנן בן זכאי אלא ביבנה בלבד. אמרו לו: אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו בית דין. (משנה, ראש השנה ד, א)

על פי סוגיית התלמוד (ר"ה כט ע"א) מתברר שיש כאן שלוש דעות מה טיבו של בית הדין שאמור לתת אפשרות לתקוע בשבת: הדעה הראשונה סוברת שבכל מקום שיש בו בית דין ארעי אפילו של שלשה, לפי רבי אלעזר רק במקום שיושב בית דין גדול כמו ביבנה, ולדעה השלישית יש צורך בבית דין קבוע.

הרמב"ם מכריע שבזמן הזה תוקעים בכל מקום שיש בו בית דין קבוע, אך מוסיף לכך כמה סייגים:

כשגזרו שלא לתקוע בשבת לא גזרו אלא במקום שאין בו בית דין, אבל בזמן שהיה המקדש קיים והיה בית דין הגדול בירושלם היו הכל תוקעין בירושלם בשבת כל זמן שבית דין יושבין.

ובזמן הזה שחרב המקדש כל מקום שיש בו בית דין קבוע והוא שיהיה סמוך בארץ ישראל תוקעין בו בשבת. ואין תוקעין בשבת אלא בבית דין שקידשו את החדש, אבל שאר בתי דינים אין תוקעין בהן אף על פי שהן סמוכין, ואין תוקעין אלא בפני בית דין (גדול) בלבד, כל זמן שהן יושבין, ואפילו ננערו לעמוד ולא עמדו תוקעין בפניהם, אבל חוץ לבית דין אין תוקעין. ולמה תוקעין בפני בית דין? מפני שבית

תקיעת שופר בראש השנה במקדש

דין זריזין הן ולא יבאו התוקעין להעביר השופר בפניהם ברשות הרבים, שבית דין מזהירין את העם ומודיעין אותן.

(רמב"ם, שופר וסוכה ולולב ב, ח"ט)

הרמב"ם מדגיש שאפשרות התקיעה בירושלים בימי המקדש היא בגלל בית הדין שישב בירושלים, וגם אחרי החורבן קיימת אפשרות לתקוע רק בבית דין סמוך המקדש חודשים. הרמב"ם מנמק הלכה זו בכך שבית דין זריזים ואין חשש שיטלטלו את השופר ברשות הרבים כיוון שבית דין מזהירים את העם ומודיעים להם את חומרת הדבר.

הרמב"ם הולך לפי שיטת הבבלי שאיסור התקיעה בשופר נובע מהגזרה שמא יטלטל את השופר, ולכן במקום שבו יש בית דין אין חשש. הירושלמי אינו מזכיר כלל גזרה זו, ולדעתו איסור התקיעה בשופר הוא מדרשת הפסוקים וגם חיוב התקיעה בשבת במקדש הוא מדרשת הפסוקים.

נראה שהמחלוקת בין הירושלמי לבבלי תלויה במקור של מצוות השופר. הבבלי מעדיף את הלימוד מיובל, שמצוותו אינה קשורה דווקא למקדש. מצוות יובל נוהגת במדינה כולה, ואם קיים מרכז שממנו היא מתחילה זה לא המקדש אלא בית דין הקובע את שנת היובל: "וקדשתם את שנת החמישים שנה וקראתם דרור בארץ לכל יושביה. יובל היא תהיה לכם ושבתם איש אל אחושתו ואיש אל משפחתו תשובו" (ויקרא כה, י), ולכן מדין תורה תוקעים בכל המדינה גם בראש השנה שחל להיות בשבת, אמנם חכמים גזרו ואסרו, אבל הגזרה אינה קיימת במקום שיש בו בית דין, שם חוזר הדין למקורו הבסיסי כדין תורה.

לעומת זאת לדעת הירושלמי המקור המרכזי הוא חצוצרות, ולכן לדעתו מצוות תקיעת שופר עיקרה במקדש, ולכן המצווה מדין תורה קיימת במקדש גם בשבת. המצווה קיימת אמנם גם במדינה, אבל שם היא אינה דוחה שבת. משחרב המקדש תקנו חז"ל לתקוע בשבת בכל מקום שיש בו בית דין, למרות שמדין תורה אין שם חיוב, שהרי אין זה מקדש, משום שחכמים ראו את מקום בית הדין כתחליף למקדש, ומכיוון שתקיעה בשבת אינה אסורה מדאורייתא, ראו חכמים לתקן שיתקעו בכל מקום שיש בו בית דין.

ה. מקורות נוספים לקשר בין תקיעת שופר לעבודת המקדש

הגמרא (ר"ה כו ע"א) מביאה סיבה לאיסור לתקוע בקרן של פרה על פי הכלל ש"אין קטגור נעשה סגור". על זה שואלת הגמרא, והרי הכוהן הגדול היה עובד ביום כיפור בבגדי זהב, ועל כך עונה הגמרא שכלל זה ש"אין קטגור נעשה סגור" קיים רק בעבודות הנעשות בפנים, בקודש-הקודשים, ולכן הכהן הגדול לא היה נכנס לשם בבגדי זהב אלא בבגדי לבן, ואם כך

נשאלת השאלה כיצד זה נוגע לשופר? ועונה הגמרא ששופר כיוון שהוא "לזכרון" דינו כעבודת פנים.³

הרמב"ן בדרשה לראש השנה דן לגבי כשרות שופר מבהמה טמאה ומזכיר את דברי הגמרא שהשופר לזיכרון כמקור שדיני המקדש חלים על השופר:

יש לעיין בשל בהמה או חיה טמאה ממה שאמרו (שבת כה ע"א) 'לא הוכשרו למלאכת שמים אלא של בהמה טהורה בלבד' וכו', וכאן אמרו 'כיון דלזכרון אתי כלפנים דמי'.

עולה מכאן, שגם הבבלי מקשר ומשווה בין השופר למקדש, אבל אין הכרח מהגדרה זו שתקיעת השופר היא עבודת מקדש, אלא כוונתו שתקיעת השופר המגיעה לפני כיסא הכבוד דומה לכוהן הגדול הנכנס לקודש-הקודשים ביום הכיפורים. תקיעת השופר מתבצעת בכל מקום במדינה ולא דווקא בבית המקדש, והיא שווה בכל מקום.

לעומת זאת הראב"ד בהשגות על הרי"ף (סוכה דף כא ע"א מדפי הרי"ף) סובר שעיקר תקיעת השופר היא במקדש, והוא מבסס את דבריו על הפסוקים בפרשת אמור המסמיכים את זכרון התרועה להקרבת קרבנות על פי דרשת הירושלמי שראינו לעיל:

שאין לשופר עיקר מפורש בגבולין שלא אמרה תורה 'שבתון זכרון תרועה' (ויקרא כג, כד) אלא במקום 'והקרבתם אשה לה' / (שם, כה)... אלא מדרשא אתי..

כוונתו של הראב"ד לדרשות המובאות בסוגיה בדף לד ע"א. הראב"ד מחבר את סוגיית הירושלמי הקושרת את תקיעת שופר לקרבנות, ואילו התקיעות במדינה נלמדות מחצוצרות או מיובל ואלו הן דרשות. התקיעה במקדש מפורשת והתקיעה במדינה היא מדרשה.

ייתכן שהיה מקום לומר לפי שיטת הראב"ד שבתקיעת שופר יש שתי מצוות: האחת במקדש והיא נסמכת לקרבנות, והשנייה במדינה. הדבר מזכיר את נטילת לולב במקדש ובמדינה. יש מחלוקת גאונים וראשונים האם מדובר על שתי מצוות, במקדש יש מצווה שבעה ימים "ושמחתם לפני ה' אלוהיכם" ובמדינה יום אחד "ולקחתם ביום הראשון"; או שמא יש כאן רק מצווה אחת הנוהגת ביום הראשון בכל מקום, ובשאר הימים היא קיימת רק במקדש.⁴ נ"מ למי שנטל במדינה ביום ראשון – האם ייטול פעם נוספת כשמגיע למקדש,

3. שופר של ראש השנה היה מצופה זהב בניגוד לשופר של תעניות שהיה מצופה כסף. הרמב"ם לא הביא דין זה המוזכר במשנה ללא מחלוקת, וכבר דנו בכך נושאי הכלים על הרמב"ם. ייתכן שהרמב"ם השמיט דין זה, מכיוון שפסק שלא ניתן לתקוע בשופר העשוי מקרן פרה, אבל במשנה נראה שסתמה כדעת רבי יוסי המכשיר שופר של פרה, ולא חשש לטעם שאין קטגור נעשה סגור, עיין בנו"כ על הרמב"ם הל' שופר א, ב.

4. עיין דיון רחב בנושא בפירושו של הרב ירוחם פערלא על ספר המצוות לרס"ג מצוה נב-נג.

והאם יש מצווה להתאמץ להגיע למקדש ביום הראשון כדי לזכות בקיום המצווה דווקא במקדש.

ו. מהותו של ראש השנה – מלכויות או זכרונות

המחלוקת בין הירושלמי לבבלי בנוגע למקומו של המקדש בראש השנה קשורה למהותו המרכזית של ראש השנה: האם היא קשורה להמלכת ה' בעולם, ברכת מלכויות בתפילת המוסף; או עיקרו של ראש השנה הוא היותו יום הדין, המבוטא היטב בברכת זכרונות בתפילת מוסף של ראש השנה. בשאלה זו נחלקו התנאים במשנה במסכת ראש השנה:

סדר ברכות: אומר אבות וגבורות וקדושת השם, וכולל מלכויות עמהן ואינו תוקע. קדושת היום – ותוקע, זכרונות – ותוקע, שופרות – ותוקע, ואומר עבודה והודאה וברכת כהנים, דברי רבי יוחנן בן נורי. אמר לו רבי עקיבא: אם אינו תוקע למלכויות למה הוא מזכיר? אלא: אומר אבות וגבורות וקדושת השם, וכולל מלכויות עם קדושת היום – ותוקע, זכרונות – ותוקע, שופרות – ותוקע, ואומר עבודה והודאה וברכת כהנים. (משנה, ראש השנה ד, ה)

לדעת רבי עקיבא תוקעים במלכויות⁵ ושם גם מזכירים את קדושת היום, מפני שזה עיקרו של היום, ואילו לדעת רבי יוחנן בן נורי קדושת היום איננה במלכויות אלא לפני זכרונות ולא תוקעים במלכויות אלא בזכרונות ושופרות בלבד, מפני שהמלכת ה' אינה קשורה לתקיעת שופר, ונראה שנושא זה איננו עיקרי אלא משני.

מחלוקת נוספת המובאת בסוגיה מבטאת את שתי התפיסות:

והיכן אומרה לקדושת היום? תניא, רבי אומר: עם המלכויות אומרה, מה מצינו בכל מקום – ברביעית – אף כאן ברביעית. רבן שמעון בן גמליאל אומר: עם הזכרונות אומרה, מה מצינו בכל מקום באמצע – אף כאן באמצע. (ראש השנה לב ע"א)

לדעת רבי אומר קדושת היום בברכת מלכויות, ואילו לדעת רשב"ג אומר קדושת היום עם זכרונות. הנימוקים המובאים בגמרא – ברכה רביעית או באמצע – קשורים למבנה התפילה, אבל ברור שמחלוקתם היא עקרונית: מה מהותו של יום ראש השנה – מלכויות או זכרונות.

5. ניתן לחבר את הדברים לחיבורו של רבי עקיבא לחידוש המלכות בישראל ולבית המקדש, חידוש המלכות דרך התמיכה בבר כוכבא (ירושלמי תענית פ"ד) ובית המקדש שהיה כנראה היעד של מרד בר כוכבא, אותו בית מקדש שרבי עקיבא ראה שועלים משחקים בו ושחק (מכות כד ע"ב). לעומתו רשב"ג הוא פליט של מרד בר כוכבא, הוא ראה את מידת הדין מתוחה על עם ישראל במאורעות הדיכוי האכזרי של המרד (סוטה מט ע"ב).

מחלוקת זו קשורה לגישות השונות שראינו לעיל בדבר מקומו של המקדש בראש השנה. לדעת הירושלמי המקדש תופס מקום מרכזי, ומסתבר שלדעתו נושא המלכת ה' הוא הנושא המרכזי, והמקום בו מתגלה מלכות ה' הוא במקדש. מאידך לדעת הבבלי הנושא של הדין הוא מרכזי בראש השנה, הדין מתבצע בשמים כדברי המשנה: "כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון"⁶, אין דין על הארץ, ולכן חיוב תקיעת שופר המבטא את מרכזיותו של ראש השנה קיים במקדש ובמדינה בצורה שווה. הירושלמי מעדיף את דעת רבי עקיבא ורבי ואילו הבבלי מבכר את דעת רבי יוחנן בן נורי ורשב"ג. הדבר בא לידי ביטוי בסוגיה שראינו לעיל בדבר תקיעת שופר בשבת. דברי הבבלי שתקיעת שופר דומה לעבודת הכוהן הגדול לפני-ולפנים אינם מקשרים את תקיעת השופר לבית המקדש, אלא הכוונה שתקיעת השופר מגיעה לפני כסא הכבוד: "כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון".

ז. סיכום

- א. בבית המקדש היו תוקעים בשופר בראש השנה בליווי חצוצרות.
- ב. שני מקורות למצוות תקיעת שופר: תקיעת שופר ביובל וחצוצרות במקדש.
- ג. הדעה הלומדת מיובל רואה את תקיעת השופר כמצווה בכל מקום, והדעה הלומדת מחצוצרות רואה את תקיעת השופר במקדש כמרכזית.
- ד. שתי הדעות האלו עומדות בבסיס המחלוקת בין הבבלי לירושלמי – האם תקיעת השופר בראש השנה שחל בשבת אסורה מדין תורה או מגזירת חכמים.
- ה. בבבלי ובראשונים קיימים מקורות המשווים את תקיעת השופר לעבודת המקדש, אבל לא ניתן להוכיח שמדובר על מצווה הקשורה למקדש בדווקא.
- ו. הראב"ד סובר שעיקר תקיעת שופר היא במקדש.
- ז. שתי גישות אלו קשורות למהותו של ראש השנה – האם נושא המלכת ה' הוא הנושא המרכזי בראש השנה או הדין המתבצע ביום זה.

6. ניתן להעיר שהמשנה הראשונה במסכת ראש השנה מדגישה את א' בתשרי כראש השנה לשנים, אמנם בגמרא בדף ח ע"א קיימת דעה אחת שהכוונה לדין, אבל שתי הדעות האחרות מדברות על תקופה או על שטרות, והמשנה השנייה ב"ארבע פרקים העולם נידון" מדגישה את עובדת היותו של ראש השנה יום הדין. הדין הוא מהו המוקד של ראש השנה.